

V (ПЯТАЯ)

**МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ
КОНФЕРЕНЦИЯ**

Май 2026 г.

ИНДЕКСАЦИЯ

OpenAIRE | EXPLORE

zenodo

НАПРАВЛЕНИЯ КОНФЕРЕНЦИИ

 **НАУЧНЫЕ
ТЕХНОЛОГИИ
ПЕДАГОГИКА
ПСИХОЛОГИЯ
ФИЛОСОФИЯ
ИСТОРИЯ**

 **ИНФОРМАТИКА
ТЕХНИЧЕСКИЕ
НАУКИ
МАТЕМАТИЧЕСКИЙ
АНАЛИЗ**

 **ЭКОНОМИКА
ФИНАНСЫ**

Введение

В сборнике материалов конференции, посвященных роли науки, образования и производства в эпоху глобализации, актуальным проблемам взаимодействия этих процессов, отзывам об их решениях, были представлены зрелые специалисты отрасли.

Кроме того, представлены исследования на научно-практическую тему, проводимые в области экономики, точных наук, естественных и социально-гуманитарных наук в период глобализации, представлена информация в научно-практической сфере, которая включает в себя новейшие инновационные технологии в сферах производства.

Можно утверждать, что этот сборник является одним из специфических перекрестков современных мыслей и инновационных идей в мире науки. В этой научно-практической конференции приняли активное участие профессора и научные сотрудники, занимающиеся научными исследованиями в Узбекистане и зарубежных странах. Значительный вклад в повышение позиций научно-практической конференции внесли профессора и преподаватели отечественных и зарубежных высших учебных заведений.

Профессора и преподаватели зарубежных высших учебных заведений, активно участвовавшие в работе конференции, внесли достойный вклад в высокий уровень взаимодействия с учеными нашей страны. Процессы международного сотрудничества с зарубежными странами и обмена с ними в области науки в эпоху глобализации оказывают положительное влияние на развитие высшего образования, сфер науки и производства. Материалы этой конференции особенны тем, что включают в себя широкий спектр исследований, от теоретических разработок до практических решений, демонстрирующих разнообразие подходов и направлений в этой области.

В заключение следует отметить, что данная научно-практическая конференция станет очень полезным собранием для всех, кто интересуется современными исследованиями в области дальнейшего развития высшего образования, науки, воспитательной работы и производства в эпоху глобализации. Авторы несут ответственность за содержание и качество статей и тезисов, включенных в сборник.

**BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA MULOQOT
MADANIYATI VA KOMMUNIKATIV O‘ZINI O‘ZI
RIVOJLANTIRISHNING RAG‘BATLANTIRILISHI****Primov Sherzod Kuvandikovich**

*Jizzax davlat pedagogika universiteti Pedagogika kafedrasi dotsenti, pedagogika fanlari
bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

E-mail: sherzodprimov37@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirishning pedagogik asoslari haqidagi tushunchalar keltirilgan. Pedagogik fanlar mazmuni pedagogika oliy o'quv yurtlari talabalarining kommunikativ kompetentligining gumanistik asoslarini rivojlantirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: kommunikativ kompetentlik, kommunikativ ko'nikmalar, kasbiy qiziqish motivatsiyasi, kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish.

Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Texnikaviy va kasb-hunar ta'limi to'g'risida"gi va "Ta'lim sohasida kamsitishga qarshi kurash to'g'risida"gi konvensiyalarida, "Ma'rifiy, ilmiy va madaniy mazmundagi materiallarni olib kirish" to'g'risidagi Bitimida dunyo miqyosida o'qituvchilar maqomini oshirish, xalqaro malaka talablari asosida o'qituvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish masalalariga katta e'tibor berilgan. Jahonda oliy ta'lim muassasalari o'qituvchilari hamda talaba-bo'lajak o'qituvchilarni o'qitish sifatiga nisbatan teng sharoitlar yaratish, tajriba almashish va ularning kommunikativ kompetentligini rivojlantirishga ko'maklashish, ta'lim jarayoniga innovasion pedagogik texnologiyalarni kiritishga e'tiborni qaratish alohida ahamiyat kasb etmoqda [1].

Respublikamizda olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlar yoshlarimizning xorijdagi tengdoshlari bilan ilm-fan, madaniyat, tadbirkorlik, sport va boshqa sohalarda faol muloqotda bo'lishi, ularning o'z salohiyatini dunyo miqyosida namoyon etishi uchun katta imkoniyat yaratmoqda. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida "pedagog kadrlarning kasbiy mahorati sifati va saviyasini uzluksiz yuksaltirish" [2] oliy ta'lim tizimini kompleks rivojlantirish bo'yicha eng muhim ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilandi.

Bo'lajak o'qituvchining kommunikativ o'zini o'zi rivojlantirishini o'qituvchining kommunikativ kompetentligi tushunchasi mazmuni va tashkil etish shakllari, talabaning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish bilan bir qatorda uning kommunikativ o'zini o'zi rivojlantirishga ko'maklashadigan tarzda tanlab olinadi. Kun talabi darajasida qo'yilgan vazifalarga javob bera oladigan, bo'lajak o'qituvchilarni o'qitishning shakllari va metodlarini izlashga alohida e'tibor

qaratilmoqda. Mazkur maqsadda o'qitishning mavjud va faol foydalaniladigan shakllari va metodlari tahlil qilinadi.

Oliy ta'lim muassasalarida o'qitishning shakllari bo'lib an'anaviy ravishda ma'ruza, seminar va amaliy mashg'ulotlar hisoblanadi. Ularning barchasi qator shubhasiz afzallik va kamchiliklarga ega. Masalan, zamonaviy ma'ruza katta miqdordagi axborot vazifalarni yechishga imkon beradi va bu bilan talaba bevosita pedagogik faoliyatda duch kelishiga to'g'ri keladigan muammolar doirasi va ish yo'nalishlarini belgilab beradi.

Ma'ruzaga munozara elementlarini kiritish talabani passiv qabul qiluvchi va so'ngra o'quv axborotini mexanik ifodalovchi vaziyatini ma'ruza jarayonining faol ishtirokchisiga o'zgartirishga imkon beradi (u o'ylaydi, pedagogik dalillarni qiyoslaydi, xulosalar chiqaradi, ziddiyatlarni ko'radi, taklif etilgan vaziyatdan chiqish yo'llarini topadi, o'rganilayotganga o'zining munosabatini belgilaydi). O'zining nuqtai nazarini sharhlash zarurati talabani faol mustaqil o'qishga, o'rganilayotgan muammo bo'yicha qo'shimcha adabiyotlarni izlashga undaydi. Ammo ma'ruzada talabalar sonining ko'pligi barchaga ma'ruzaning faol ishtirokchisi bo'lishlariga imkon bermaydi, amaliy ko'nikma va malakalarning shakllanishiga ko'maklashmaydi.

Ma'ruza mashg'ulotlarini qisqartirish va amaliy mashg'ulotlarni ko'paytirish bilan bog'liq bo'lgan ayrim OTMlarda yuzaga kelgan tendensiyalarni oqlash bo'lib xizmat qilmasligi lozim. OTMda aynan ma'ruzada bo'lajak o'qituvchi o'rganilayotgan masalaning butun ko'lamini, uning kursning boshqa muammolari bilan o'zaro aloqadorligini ko'ra olishi, pedagogikaning boshqa fanlar bilan aloqasini his qilishi mumkin. Shuning uchun yangicha tashkil etilgan ma'ruza jarayoni talabaga kasbiy (jumladan, kommunikativ) shakllanishida yo'nalishni ko'rsatadi, unga o'zining kasbiy o'sishi yo'llarini ko'rish va uning usullari to'g'risida o'ylashga imkon beradi, kasbiy va kommunikativ o'zini o'zi takomillashtirish ehtiyojini ishlab chiqishiga ko'maklashadi.

Ma'ruza mashg'ulotlari bo'lajak o'qituvchining kommunikativ o'zini o'zi rivojlantirishni rag'batlantirishda ahamiyatli imkoniyatga ega bo'ladi. Ammo kommunikativ kompetentlik bevosita pedagogik faoliyatda namoyon bo'ladi va u o'qituvchining ma'lum kommunikativ ko'nikma va malakalarining mavjudligini nazarda tutadi. Bunday ko'nikmalarni shakllantirish maqsadida amaliy mashg'ulotlar, treninglarni o'tkazish zarurati yuzaga keladi.

Bunda avvaldan belgilangan dasturli va unga qat'iy amal qiluvchi o'qituvchi-robotni shakllantirish yoki bolalardan ko'ra ko'proq o'zining tashqi ko'rinishi to'g'risida qayg'uradigan o'qituvchi-artistni tarbiyalash to'g'risida gap bormaydi. Bunda gap bo'lajak o'qituvchiga o'zining xususiyatlari bilan tanishish imkonini berish va bunga mos ravishda talabaga faqat unga xos bo'lgan takrorlanmas verbal va noverbal kommunikatsiya uslubini qurishiga yordam berish to'g'risida boradi. Bundan tashqari, bo'lajak o'qituvchi uchun OTMda o'qish davri – bu aynan uning o'z kommunikativ o'zini o'zi rivojlantirish bilan faol shug'ullanishiga imkon beradigan va ko'maklashadigan vaqt bo'lib, u boshqa komponentlar bilan bir

qatorda yosh pedagogning muvaffaqiyatli o'zini o'zi amalga oshirishini ham ko'zda tutadi.

O'qituvchiga, avvalo, bolalarga mehr-muhabbat, ularga insonparvarlik munosabati xos bo'lishi kerakligi umumqabul qilingan. Ammo faqatgina bolaga mehr-muhabbatning o'zigina bolalarning o'quv materialini qabul qilishlarini qiyinlashtiruvchi, tabiatdan berilgan yoqimsiz ovozni o'zgartira olmaydi; so'zlarni va bo'g'inlarni noto'g'ri talaffuz qilish yoki noadekvat imo-ishoralarni to'g'rilamaydi. Ehtimol, bo'lajak o'qituvchiga yuzaga kelgan holatni to'g'rilashga yordam bera oladigan, qator maxsus mashg'ulotlar talab etilishi mumkin. Jumladan agar o'zgartiriladigan hech nima bo'lmaganida mazkur mashg'ulotlar bo'lajak o'qituvchining kelgusi o'zini o'zi takomillashtirishi uchun rag'bat bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur mashg'ulotlar bilan bog'liq boshqa masala talabaning motivatsiyasini rivojlantirishdan iborat. Kommunikativ o'zini o'zi takomillashtirish maqsadi aniq, ammo motivlar turlicha bo'lishi mumkin. Insonparvar yo'nalgan o'qituvchi uchun kommunikativ o'zini o'zi takomillashtirish nafaqat o'zi uchun o'zini o'zi yaxshilashda, balki samarali o'zaro munosabatni amalga oshirishning asosiy sharti sifatida kechishi kerak bo'lib, bu bolalarning rivojlanishiga, ularning individualliklari va o'ziga xosliklarini saqlashga yordam beradi. Shuning uchun kommunikativ o'zini o'zi rivojlantirishda amaliy mashg'ulotlar katta ahamiyatga egadir [3].

O'qituvchining kommunikativ kompetentligi bo'yicha mashg'ulotlar uchun ularning o'ziga xosligidan kelib chiqqan holda ularning ma'lum tuzilishi ishlab chiqildi va u kommunikativ kompetentlikning tuzilishiga asoslanadi. O'quv mashg'ulotini axborot, o'zini o'zi anglash va amaliy kabi uchta blokda qurish maqsadga muvofiq (1-jadvalga qarang):

1-jadval.

O'quv mashg'ulotining axborot, o'zini o'zi anglash va amaliy bloklari

№	O'quv mashg'uloti bloklari	Bloklar mazmuni
1.	Axborot bloki	bayon etiladigan axborot fanlararo xususiyatga ega, chunki falsafa, pedagogika, psixologiya sohasidagi fundamental, metodologik tadqiqot ishlarisiz bugungi kunda insonlar o'zaro aloqalarining mohiyatini, pedagogik faoliyatning insonparvarlik tabiatini, muloqot mexanizmlarini tasavvur qilib bo'lmaydi. Mazkur blokda axborot uch ko'rinishdagi bilimlarni kiritishi mumkin: konseptual, daliliy, amaliy-texnologik
2.	O'zini o'zi anglash bloki	bo'lajak o'qituvchining kommunikativ kompetentligini rivojlantirishda o'zini o'zi anglash muhim muammolardan biri hisoblanadi. Inson mavjudligining har bir onida uning ongi olamga va o'z-o'ziga, ichki dunyosiga yo'naltiriladi. Ammo boshqalarni baholashdan ko'ra o'zini tushuna olish ko'pincha qiyinroq bo'ladi
3.	Amaliy blok	maxsus kurs bo'yicha mashg'ulotlarda kasbiy kommunikativ ko'nikma va malakalar to'liq darajada shakllana olmaydi va bunday bo'lishi kerak ham emas. Bunda faqatgina bo'lajak

	o'qituvchining bevosita pedagogik faoliyatda ularni kelgusidagi egallashi uchun asos yaratiladi. Amaliy blok metodikasi amaliyotda ayrim talablarni amalga oshirishni nazarda tutadi. Avvalo, bu talabning ma'lum psixologik-hissiy holatini yaratish. Bu faqatgina o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi ishonchli munosabatlar sharoitida erishilishi mumkin, ammo bunday munosabatlar bo'lajak mutaxassisning rivojlanuvchi shaxsiga "muvaffaqiyatli" ta'sir etish maqsadida o'rnatilmaydi, balki uning shaxsiy o'sishi, uning o'zini o'zi rivojlantirishini rag'batlantirishning shartlaridan biri sifatida o'rnatiladi
--	---

Axborot bloki. Konseptual bilimlar talabalarning yetakchi pedagogik g'oyalarni, insonparvarlikning mohiyati va tabiatini, muloqotning umumiy nazariyasini, insonparvarlik muloqot prinsiplarini bilishlarini ko'zda tutadi. *Daliliylarga* talabning o'quvchilarning jinsi, yoshi va individual xususiyatlariga ko'ra, muloqot xususiyatlarini bilishi, muloqot mexanizmlarini, muloqot to'siqlarini bilishi va tushunishi, axloq qoidalarini bilishi kiritiladi. *Amaliy-texnologik bilimlar* idrok etish mexanizmlarini, refleksif tinglash qoidalarini, ratsional va hissiy o'zaro aloqalar usullarini, munozara jarayonini, diqqatni jalb etib turish usullarini, o'zini o'zi boshqarish usullarini bilishni qamrab oladi.

Axborot blokini bunday qurish o'rganish Pedagogika OTMlarining 3-kursning ikkinchi yarim yilligiga to'g'ri kelishi tufayli mumkin bo'ladi va bu vaqtgacha psixologiya va pedagogika bo'yicha asosiy kurslar o'rganilgan bo'ladi hamda egallangan bilimlarni to'plash rolini ijro etadi. Bundan tashqari, talaba tomonidan avval egallangan bilimlar o'z o'rniga qo'yib chiqiladigandek: pedagogika bo'yicha bilimlar alohida, psixologiya bo'yicha bilimlar alohida. Mazkur bilimlarni o'zaro bog'lashga, ularning bolalar bilan muloqotdagi o'zaro aloqadorligini va pedagogik faoliyatdagi o'zaro ta'sirini ko'ra olish imkoniyatini beradi. Buning uchun axborot blokining asosiy maqsadi o'rgatish, "bilimlarni taqdim" etish emas, balki bo'lajak o'qituvchining ularning qadr-qimmatini, o'qituvchining harakatlari va so'zlari bilan bog'lagan holda, o'z harakatlari va so'zlarining ma'nosini anglashiga, munosabatlarning uyg'unlashishiga, muloqotning mazmunligi va samimiyligiga, fikr, nuqtai nazarlarni almashish, o'rganilayotgan hodisalarning ko'p qirraliligini ochishga yordamlashish bo'lishi lozim.

Bunda ichki dialog, shaxsiy o'zini o'zi aniqlash uchun asoslar yaratiladi va bu bo'lajak o'qituvchi shaxsining o'zini o'zi rivojlantirishi uchun sharoit hisoblanadi. Psixologlar tadqiqot ishlarida insonni qisqa muddat va yaqin aloqalardan ko'ra uzoq vaqtdagi tanishida to'g'ri baholash qiyinroqdir. Inson esa aynan o'z-o'zi bilan eng ko'proq tanish. Shuning uchun o'zini o'zi kuzatish, o'zini o'zi tahlil qilish, o'zini o'zi baholash, o'z-o'ziga bahosini uzluksiz aniqlash va uning adekvatligi tomon borish zarur bo'lib – bular o'zini o'zi bilish yuzaga keladigan va insonga o'zini "yangidan" ochishga yordam beradigan jarayonlardir. O'zini o'zi bilishni rag'batlantirish talabning o'zini o'zi kommunikativ rivojlanishi asosi hisoblanadi.

Shaxsiy xususiyatlarini bilish, o'z harakatlarining tahlilisiz o'zini o'zi rivojlantirish jarayonini tasavvur qilib bo'lmaydi.

Shuning uchun o'qituvchining kommunikativ kompetentligi tushunchasi bo'yicha mashg'ulotlarda o'zini o'zi bilishni rag'batlashtirish uchun refleksiv xususiyatdagi topshiriqlardan foydalaniladi. Chunki pedagogik refleksiya bo'lajak o'qituvchining kasbiy kommunikativ faoliyat subyekti sifatida o'ziga munosabatini, o'zini pedagogik faoliyatda oldindan tasavvur qila olishini belgilaydi. O'zini ko'ra olishni o'zaro aloqaning boshqa ishtirokchilarini bahosi bilan taqqoslash qobiliyati talabaga u haqiqatan ham boshqa insonlar tomonidan qanday qabul qilinishi va baholanishini anglashiga yordam beradi, bu esa shubhasiz o'zini o'zi baholashni uzluksiz aniqlash va uning adekvat bo'lishiga erishishga harakat qilishga yordam beradi.

Bundan tashqari, refleksiya egotsentrik fikrlash faoliyatini, ya'ni o'rganilayotgan obyektga faqatgina bir standart idrok etiladigan tomonidan ko'rib chiqish bartaraf etishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Ijodiy fikrlashni markazlashtirmaslikni talaba faqatgina, u o'z nuqtai nazarini obyektiv va chetdan baholay olganida, boshqa insonning nuqtai nazarini qabul qilganda, o'zining shaxsiy bir yoqlama ustanovkalarini yengga oladi. Turli testlarni o'tkazish bo'lajak o'qituvchilarda o'zini o'zi baholash asosida o'zining shaxsiy kommunikativ xususiyatlari to'g'risidagi tasavvurlarini shakllantirishga ko'maklashadi.

O'zini o'zi anglash bloki. Mazkur blok talabalarda katta qiziqish uyg'otadi va professional testlar bilan bir qatorda ixtiyoriy testlaridan foydalanishga to'g'ri kelsada, ammo bunda puxta tanlovda ular kommunikativ kompetentlikning alohida tashkil etuvchilarini aniqlash va ifodalashga xizmat qiladi, talabaning o'zi va boshqalar to'g'risidagi xolis axborotni taqdim etadi va nihoyat samarali o'qitishning muhim tashkil etuvchilarini yaratish uchun – talabalarda zarur hissiy holat, kerakli motivatsiya va ularning shaxsiy va kasbiy o'sishlarini rag'batlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Amaliy blok. Mashg'ulotlarning hissiy ko'rinishi ijobiy tusga ega bo'lishi, har bir talabaning o'ziga ishonchi va shaxsiy ahamiyatini ta'kidlashga ko'maklashishi kerak. Bularning barchasi bo'lajak o'qituvchini kommunikativ o'zini o'zi takomillashtirish qiyinchiliklarini yengishiga ko'maklashadi, bilish jarayonlariga rag'batlantiruvchi ta'sir ko'rsatadi, talabaga o'z qobiliyatlarini, ko'nikma va malakalarini adekvat baholashiga imkon beradi. Bu esa o'z navbatida o'qituvchi va talabaning o'zaro aloqalarini yengillashtiradi, talabaning hozirjavobligini kuchaytiradi va kommunikativ o'zini o'zi takomillashtirishni rag'batlantiradi. Keyingi talab talabalarga amaliy blokda bajarish uchun taklif etiladigan mashqlarga taalluqlidir.

Mimika, imo-ishoralar, ovozdan foydalanish bo'lajak o'qituvchining kommunikativ kompetentligini rivojlantirishda katta ahamiyatga egaligi, uning o'zini o'zi boshqarishini rivojlantirishga ko'maklashishi ma'lum. Ammo bo'lajak o'qituvchining maxsus mashq qilishi to'g'risida emas, balki "o'zgaruvchan sharoitlarda o'zini o'zi uzluksiz takomillashtirishga qodir bo'lgan, yuqori ma'naviy

va axloqiy, pedagogik faoliyatning qadriyatli-ratsional munosabatiga yoʻnalgan malakali mutaxassisning shakllanishi” toʻgʻrisida (L.N.Kulikova) gap borganida, bu verbal va noverbal xulqni shakllantirishga yoʻnaltirilgan maxsus mashqlarni tanlashga oʻzgacha yondashishga undaydi[4].

Mazkur mashqlar boʻlajak oʻqituvchiga nafaqat oʻz tavsifi xususiyatlarini, balki uning fikrlash obrazlari, uning turli ijtimoiy qadriyatlarga munosabati (axloqiy, fuqarolik, badiiy), uning oʻquvchilar va boshqa insonlarga munosabati va albatta uni egallagan his-tuygʻularni ifodalashiga imkon beradigan kommunikativ koʻnikma va malakalarni shakllantirishga yordam berishi lozim.

Boʻlajak oʻqituvchining verbal va noverbal muloqot malakalarini egallaganligi ekspressiyaning taqlidiy harakatlariga koʻra juda muhim hisoblanadi. Tushunish jarayoniga beixtiyor taqlidga asoslangan hamdardlik mexanizmi qoʻshiladi, buning natijasida oddiy tushunish emas, balki sodir boʻlayotganni alohida hissiy tushunish yuzaga keladi. Oʻqituvchi yorqin, ishonitiruvchi, hissiy boy ekspressiyaning oʻquvchiga “yuqtiradi”, uni (hamdardlik orqali) rivojlanishning umumiy jarayoniga jalb etadi[5].

Amaliy blokning mashqlarini tanlashga bunday yondashuvda ular talabani oʻzini ifodalashiga, uning muloqot va xatti-harakatlar erkinligi qobiliyatini egallashiga xizmat qiladi. Ammo kommunikativ koʻnikma va malakalarni samarali egallash faqatgina boʻlajak oʻqituvchining yetarlicha keng koʻlamli psixologik-pedagogik tayyorgarligi, chuqur nazariy bilimlari, refleksiv vaziyatini rivojlantirishdagina mumkin ekanligini taʼkidlash lozim.

Adabiyotlar roʻyxati

1. YuNESKO xalqaro meʼyoriy hujjatlari. //Oʻzbekcha nashrining masʼul muharriri L.Saidova. –T.; “Adolat”, 2004, –B 19-62.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “Oʻzbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish boʻyicha Harakatlar strategiyasi toʻgʻrisida”gi PF-4947-son Farmoni.
3. Primov Sh.Q. Boʻlajak oʻqituvchilar kommunikativ kompetentligini rivojlantirish: Dis. ... ped. fan. nom. (PhD) – Toshkent, 2020. – 114-116 b.
4. Abduqodirov A.A. Taʼlimda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Isteʼdod, 2008. – 180 b.
5. Djurayev R.H. Taʼlimda interfaol texnologiyalar. – Toshkent, 2010. – 87 b.